

Sprogø.

Omtrent midt i Store Belt, 7 km. fra Halskov og lidt nærmere ved Fyn, ligger *Sprogø*, der tidligere har hørt til Fyn, men nu er Sjællands yderste Forpost mod Vest. Det er en af de mindste, beboede danske Øer, omtrent 1 km. fra Øst til Vest og ca. 200 m. fra Nord til Syd med et Areal af ca. 34 ha. og ca. 2 km. i Omkreds.¹⁾ Overfladen er ret ujævn med en Højde over Havet i den vestlige Del af 5—6 m., medens den østlige Del med Fyrbanken hæver sig til ca. 25 m. Det dyrkede Areal udgør ca. 20 ha., og Befolkningen bestod efter den sidste Folketælling i 1910 af 14 Personer.

Fra Fyrbanken strækker *Østerrevet* sig langt ud, og er Hjemsted for en talrig Maagekoloni; hele Revet er i Yngletiden levende af de smaa, dunede Unger, saa man skal tage sig nøje i Agt for ikke at træde paa dem, medens de gamle under uendelig Skrigen flyver om Ørene paa de Besøgende.²⁾

Øens Navn, der i ældre Tid skreves „Sprovø“ eller „Sprou“, i Kong Valdemars Jordebog „Sprowæ“, kan udledes af det gamle danske Ord „sprove“, der betyder at spejde.

Første Gang Sprogø optræder i Historien er, da *Adam af Bremen*, der i 1070erne besøgte *Svend Estridsen*, omtaler den som „en Røverhule, en stor Skræk for alle Forbipasserende“,³⁾ noget, den ved

sin Beliggenhed godt egnede sig til, og Rigtigheden heraf bestyrkes ved, at det ansaas for et af *Valdemar I.s* bedste Foretagender — hvad der fremgaar af Tavlen i hans Grav —, at han gjorde Ende paa dette Uvæsen ved at tage Øen i Besiddelse og anlægge en Befæstning der i 1170erne. Den har bestaaet af et Taarn, omgivet af en Kampestens Ringmur, der har dannet en skæv Firkant om Taarnet og havde en Længde af 120 m. Muren findes endnu tildels bevaret i en Højde af 2,5 m. og med en Tykkelse af 1,5 m.⁴⁾ Efter Sagnet skal Marsk Stigs Tilhængere ogsaa have sat sig fast paa Øen efter Kongemordet i 1286.⁵⁾

I Aaret 1425 havde Borgerne i Korsør faaet Tilladelse til at have deres Kvæg gaaende paa Øen;⁶⁾ senere blev den besat med et kongeligt Stod Heste, som der levede et frit, halvildt Liv og fandt Beskyttelse i den kraftige Egeskov, som den Gang dækkede hele Øen. I 1547⁷⁾ befales det saaledes, at der til dette Stod (ligesom til flere andre) skal anskaffes „retskyndige gode friize (frisiske) heste, ther skøne och aldeles uforderffuede er, ihuad samme heste koste sculle“; samtidig forlanges der Oplysning om, hvor mange Heste, der var paa Øen, og der svares: 15;⁸⁾ et meget højt Tal i Forhold til Øens Størrelse; 1569 blev Hestene ført bort fra Øen.⁹⁾

Imidlertid var man begyndt at sørge for en Forbedring af Samfærdselsmidlerne, og i den Anledning var *Frederik II.s* Opmærksomhed bleven henvendt paa Sprogø, særlig efter at Kongen havde haft Lejlighed til at gøre personlige Erfaringer om Besværlighederne ved en Vinterrejse over Beltet, idet

Isen gik i Stykker under hans Vogn 28. December 1568,¹⁰⁾ og i en Note til dette Citat tilføjes under ⁸⁾ 1569, at Kongen var indefrossen paa Sprogø.

I Aaret 1571 fik saa Lensmanden paa Nyborg Slot, *Axel Viffert*, Befaling til at opføre et Hus paa Øen til de rejsendes Bekvemmelighed; det skulde til enhver Tid være forsynet med Øl og Mad, og denne Befaling gentoges 1580. Samtidig blev Øen overdraget til en Hollænder, *Niels Bosen*,¹¹⁾ der skulde svare en aarlig Afgift af 3 Tdr. Smør, men 1580 fik en anden Hollænder, *Petter Petterson*, Øen imod at svare en Afgift af 40 Kr. aarlig¹²⁾ og med Forpligtelse til „at huse og herbergere godt Folk, om Nøden trænger, at nogen skulde dennem besøge.“

Ovennævnte Mand har forøvrigt gjort sig mindre fordelagtig bekendt ved at rydde stærkt op i Skoven, idet han anklagedes for at have fældet og ødelagt ikke mindre end 375 Egetræer; han blev i den Anledning straffet med at miste Retten til at fiske med Bundgarn og maatte betale en Bøde.¹³⁾

Den 19. Januar 1620 maatte *Christian IV.* opholde sig paa Sprogø Natten over og betalte derfor „10 Slettedaler til Øl og Mad til Folket, som førte ham over, og 2 Slettedaler til Værtinden“¹⁴⁾. I Krigen, der senere førtes mod Sverig, blev Øen helt udplyndret¹⁵⁾ og under ¹⁶⁾ 1646 udstedte Kongen følgende Dokument:

Vi *Christian IV.* gøre vitterligt: At eftersom *Hieronimus Heinrichsen*, boende paa vort Land Sprou, hos Os underdanigst lader andrage, hannem udi forleden Fejde stor Skade at være tilføjet, og af de Svenske ganske udplyndret, med underdanigst Begæring derhos, at hans Hustru eller en af hans Børn

naadigst maatte bevilges Øen for Fæste og sædvanlig Afgift igen at maatte bekomme, da have Vi paa saadan Anmodning naadigst bevilliget, at hans Kvinde eller et af hans Børn maatte faa den for sædvanlig Afgift.

Dette bekræftedes senere af *Frederik III.* under $15\frac{1}{12}$ 1649.

Under Krigen mod Sverig 1677 blev Beboeren igen udplyndret,¹⁶⁾ og som Erstatning herfor blev han under $20\frac{1}{11}$ 1694 fritagen for alle Skatter og Paalæg¹⁷⁾, men medens der — som ovenfor nævnt — hidtil havde været en anseelig Skov paa Øen, forsvandt den nu hurtigt. 1656 var der endnu en lille Lund tilbage¹⁸⁾, men i Løbet af Hundredaaret var man naaet saa vidt, at der i November 1731 maatte leveres 5 Læs Brænde til Manden, for at han kunde herbergere de Rejsende⁹⁾.

Da Pesten i Aaret 1710 indfandt sig, bestemtes det, at Sprogø skulde være *Karantænestation* for Østkysten af Fyn og m. H. hertil befaledes det, at der skulde indrettes Logis for Folkene, Pakhus for Godset og et Pesthus for de Syge, endvidere forsynedes Øen med en Husvært, en Kirurg med Svende og Dreng og de nødvendige Levnedsmidler og Medikamenter²⁰⁾. 1721 blev Øen købt af den daværende Ejer af *Raskenberg* (Juelsberg) Gehejmerraad *Hans Ahlefeldt*²¹⁾, men nu maa det efterhaanden være gaaet tilbage for Beboeren, thi allerede i 1709 klager *Holberg* i en af sine Epistler over, at der var kun een Seng paa Øen, og den forlangtes der 2 Daler for; men saa blev der 1755 opført et Hus med 5 Værelser til de Rejsende og Posten²²⁾. Der kom dog først rigtig Orden i Tin-

gene, da Postvæsenet i 1814 købte Øen for 10,000 Rdlr., og de nuværende Lokaler indrettedes; maaske tildels foranlediget ved, at *Frederik VI.*, da han i den strenge Vinter 1813–14 kom tilbage fra Kiel, nær havde lidt Hungersnød paa Øen²³).

Noget tidligere (1802) var der, navnlig til Hjælp for Overfarten om Vinteren, bleven oprettet en *optisk Telegraf**) med Stationer i Nyborg og paa Taget af Korsør Kirke; den fungerede indtil den elektriske Telegraf**) den 4. Februar 1854 satte Øen i Forbindelse med Sjælland og Fyn.

Ved kgl. Reskript af ²⁷/₃ 1822 blev Sprogø skilt fra sin mangeaarige Forbindelse med Fyn og henlagt under *Sorø Amt*, *Korsør Jurisdiktion*, og den ²⁹/₁ 1823 kom den ogsaa i gejstlig Henseende under Sjælland; den fuldstændige Adskillelse fandt dog først Sted ¹/₄ 1886.²⁴)

Fra 1807 havde Øen været forsynet med et *Lampefy*²⁵), der omtrent midt i 20erne blev forbedret, saa det havde en Højde over Havet af ca. 29 m. Det fandtes dog ikke tidssvarende, og der paabegyndtes et nyere, der byggedes paa Ruinerne af den gamle Befæstning med en Højde af ca. 26 m., men hele Højden over Havet er ca. 46 m. Det staar paa en 16 m² stor Plads, omgivet af Levninger af den Kampestensmur, der er de sidste Rester af den gamle Borg. Fyret, der er et Blinkfy, tændtes første Gang ¹/₉ 1868. I Højen, hvorpaa

*) Signalerne fremstilledes af firkantede Plader, der ved Hjælp af et Hejseværk kunde anbringes i forskellige Stillinger.

**) Det første Kabel indeholdt kun 3 Ledningstraade; nu ligger der 6 Kabler med ialt 44 Ledningstraade.

Fyret staaar, fandtes ved Udgravningen flere mandlige Skeletter, der var begravet i en siddende Stilling, ligesom der ogsaa fandtes endel Dyreben og en Hjortetak²⁶).

Ved Opførelsen af Fyret blev den gamle Mur endel ødelagt, og man kan nu kun følge Fundamenterne af Muren, der har omgivet Taarnet. Siderne var ved Undersøgelsen i 1893 imellem 28 og 32 m. lange og kunde have indesluttet en Bygning af Gaasetaarnets Omfang. Ved Foden af Banken ser det ud til, at der fra Nord har været en Indskæring, der mulig har tjent som Anlægsplads for Skibe²⁷).

I den nyere Tid har Sprogø faaet sin største Betydning ved at være en uundværlig Mellemstation, naar det gaar saa vidt, at Færgerne stoppes af Drivisen, og der saa maa tages fat paa den besværlige Isbaadstransport, der for den yngre Slægt snart er en „saga blott“. Da der under saadanne Forhold undertiden har været én stor Mængde Mennesker samlede, har Postvæsenet paa bedste Maade sørget for, at det tvungne Ophold kan blive saa lidt besværligt som muligt. Der er saaledes Plads for 70 1ste og 2den Klasse Rejsende foruden en stor fælles Sovesal; Lokaler til 100 Isbaadsfolk og et Tørreapparat; endvidere er der til yderligere Sikring for de Rejsende eller Beboerne, hvis der skulde opstaa en Ildløs, opført et Hus paa et andet Sted paa Øen²⁸). Siden de ny kraftige Færger og Isbrydere er kommen i Gang, er imidlertid Udsigten til at lægge Vejen over Sprogø taget betydeligt af; medens der saaledes i det 19de Hundreedaars første Halvdel gennemsnitlig var Isbaadstransport 33 Dage

aarlig, har der nu i mange Aar slet ingen været; den længste var i 1799—1800 med 115 Dage.²⁹⁾

Chr. Pedersen.

1) *Trap*: Stat. top. Beskrivelse af Danm. II. S. 606. — 2) *Nyborg Avis* 13/6 1896. — 3) *Adami Gesta Hammaburgensis ecclesia pontificum*. Schol. 107. — 4) *Fra Arkiv og Museum* I. S. 81. — 5) *Subm.* Ny Saml. til Fædrel. Hist. III. S. 115. — 6) *F. R. Friis*: Bidrag til Korsør Bys Hist. S. 4. — 7) *Dansk Mag.* 4. R. I. B. S. 287. — 8) *D. Mag.* 4. R. I. B. S. 289. — 9) *Trap*: II. S. 606. — 10) *Rørdam*: Ny kirkehist. Saml. III. S. 505. — 11) *D. Mag.* 3. R. III. B. S. 75. — 12) *Portoppidan*: Dansk Atlas III. S. 526. — 13) *Troels-Lund*: Danm. og Norges Hist. I. S. 200. — 14) *R. Nyerup*: Christian IV.s Dagbøger. S. 482. — 15) *D. Mag.* 4. R. V. B. S. 154. — 16) *Biskop Jens Bircherods* Dagbog. S. 186. — 17) *D. Atlas*. III. S. 526. — 18) *Hist. Tidsskrift*. 4. R. VI. B. S. 384. — 19) *D. Atlas* III. S. 526. — 20) *Mansa*: Pesten i København og Helsingør 1709. S. 41. — 21) *Trap*: II. S. 606. 22) *Trap*: II. S. 606. — 23) *Hist. Tidsskrift* 4. R. IV. B. S. 337. — 24) *Trap*: II. S. 606. — 25) *Trap*: II. S. 606. — 26) *Illust. Tid.* 1868 Nr. 470. — 27) 11/6 1898 blev Ruinerne undersøgt af det kgl. Oldskriftselskab under Ledelse af Dr. *Henry Petersen*. — 28) *Geografisk Tidsskrift* 1878. S. 121. — 29) *Geogr. Tidsskrift* 1878. S. 122.